CHRISTIANI FRIDERICI GOSKY,

Med. Doct.

TRACTATIO MEDICA

DE

COGNOSCENDA CORPORIS HVMANI NATVRA EX EFFECTV REMEDIORVM

Oder:

Wie man die Naturen derer Menſchen, aus der Wirckung derer Artzney-Mittel erkennen könne?

HALAE MAGDEBVRGICAE, 1732.

Typis JOH. CHRISTIANI HILLIGERI. Acad. Typogr.

SERENISSIMO PRINCIPI

AC

DOMINO

DN. CAROLO,

DVCI WÜRTEMBERGIÆ

ET TECCIÆ, NEC NON OLSNÆ
BEROLSTADII ET JVLIVSBVRGII
IN SILESIA,

COMITI MONTISPELIGARDII, DYNASTÆ HEYDENHEIMII, FESTENBERGII
ET GOSCHÜTZII &c.

PATRI PATRIÆ OPTIMO
CIVIVMQVE DELICIO

PRINCIPI AC DOMINO SVO

LONGE CLEMENTISSIMO

HANC INAVGVRALEM DISSERTATIONEM

in devotæ pietatis ſubmiſſæque venerationis ſignum
conſecrat atque dicat

Devotiſſimus ſubjectiſſimusque Servus
CHRISTIANVS FRIDERICVS GOSKY

PROOEMIVM.

DEjecit quidem jam dudum indefeſſus ſolertiorum Medicorum labor commune illud omnis Empiriæ fulcrum, fallaciſſimum commentum: exiſtere in rerum natura talia corpora, quæ ex inſita quadam virtute ſpecifica, certum morbi genus, quodcunque illud etiam corripuerit ſubjectum, & a quacunque cauſa ortum traxerit, tollere poſſint atque profligare. Verum enim vero licet detrimenta compendioſæ hujus Praxeos jam ſatis ſuperque ſint detecta; nihilominus magna adhuc mortalium pars, brevitate hujus ad ſanitatem reducentis viæ magnopere delectatur: hincque multi, cum viderunt, hoc vel illud remedii genus in morbo quodam commodam aliquando præſtitiſſe operam, prompti inveniuntur, ad fingendam ſibi compendiariam huncce morbum abigendi methodum. Quam primum enim morbus, reſpectu ſymptomatum, ex parte tantummodo ſimilis ingruit, ſtatim ad idem tanquam ad ſacram veluti ancho-

anchoram refugiunt auxilium, & facta falſiſſima a particulari ad univerſale concluſione, illud, quod uni vel alteri profuit, omnibus conducibile, non ſine præſentaneo ægrotantium credunt detrimento. Tantum enim abeſt, ut ſiniſter, qui medicamenta empirice ita applicata utplurimum ſequitur eventus, eos erroris ſui arguere valeat; vt potius plurimi tam ex nobilium quam plebeiorum numero ita de illis rebus, quæ medicamentorum titulo ornantur perverſe ſentiant, quod ex ſe & ſua natura ſint ſalubres, nequaquam vero ad damnum perniciemque corpori inferendam aptæ atque proclives. Quanta vero ex putrida hac empiricæ ignorantiæ ſcaturigine indies propullulent mala, copioſiſſima eaque triſtiſſima teſtantur exempla. Id quod optime norunt illi, qui ex indefeſſa attentione practica didicerunt, medicamenta non abſolutas, ſed certa ad ægrotantis corpus facta relatione limitatas poſſidere vires; quique porro prudenti medicamentorum analyſi Phyſico - Chymica cognoverunt, plurima illorum, (ſi quædam forſan ex iis, quæ Vniverſalium & ex auro productorum nomine circumferuntur, excluſeris) talia continere principia, quæ in corpore noſtro non otioſe jacent, ſed varias in ſolidis fluidisque illius partibus eorundemque motu producendo mutationes, activam ſuam vim, & tam ad juvandum quam nocendum promptitudinem ſatis ſuperque produnt. Cum itaque empirica talis, & ſine omni habito ad ſubjectorum cauſarumque differentiam reſpectu inſtituta praxis, ſanitatem ipſamque vitam hominum tantis exponat periculis: certe illi mihi ſingulari ac immortali laude digni videntur, qui, dum munus aliorum animos ſaluberrimis Medicinæ præceptis imbuendi, tenent, auditoribus ſuis, ſecuriorem pandunt viam, ſedulo inculcando neceſſitatem, ſuppeditando ſimul media differentiam individualem rite

cogno-

cognoſcendi, indolem genuinam, cauſasque morborum veras judicioſe eruendi, & ſic tandem prudenter inveniendi, quid cuique noxium quidque ſalutare. Quantum hac in parte Medicina debeat indefeſſæ operæ *Illuſtr.* DN. PRÆSIDIS *Patroni & Præceptoris mei ad urnam colendi*, eruditiſſima illius loquuntur ſcripta, teſtanturque illi, quibus ea contigit felicitas, Virum Illuſtr. per aliquot tempus audire docentem. Ego certe, ex quo deſideratiſſimam nactus ſui occaſionem, reſolutiones ſolidiſſimas caſuum difficillimorum in Collegio Caſuali Clinico, ex Illius ore hauriendi; ponderoſiſſimis argumentis copioſiſſimisque exemplis convictus ſui, omnem felicis Praxeos cardinem verſari in utiliſſimæ modo adductæ veritatis obſervatione ſedula atque indefeſſa. Cumque idcirco omnia illa, quæ ſignorum loco mihi hac in re inſervire poſſent, tam ex Hiſtoriis morborum, quam ex diſcurſu DN. PRÆSID. colligerem, multa ſeſe mihi diligentius ſcrutanti, ſymbolum aliquod ad feliciorem dignotionem morborum & ægrotantium conferentia, obtulerunt. Fuerunt horum e numero ipſa quoque medicamenta, de quorum quippe effectu ſæpius obſervavi, quod multa ex eo deſumi poſſint, ad indolem morborum corporisque humani naturam feliciter cognoſcendam. Atque ut veritas hæcce practica eo clarius pateat, paulo fuſius in præſenti inaugurali ſpecimine eandem pertractare conſtitui. Faxit Divinum Numen, ut omnia, quæ pro virium mearum tenuitate prolaturus ſum, in Sui Nominis gloriam, proximique tendant ſalutem.

§. I.

PAradoxum forte meum videbitur inſtitutum, quod ex effectu remediorum, cognitionem corporis humani indolisque morborum deſumendam ſvadeam; cum tamen

men ipſe paulo ante faſſus fuerim, omnem remediorum applicationem, niſi prius hæc omnia probe explorata fuerint, temerariam eſſe empiricam atque periculi plenam. Quo itaque objectionem hanc in ipſo ſtatim limine removeam, clarius mentem meam hac de re explicare atque declarare placet. Utique ego cum omnibus Medicinæ rationalis amatoribus firmiter ſtatuo, quod certa atque ſufficiens corporis morbique cognitio, omnem medicamentorum, inprimis vero validiorum exhibitionem ſemper præcedere, hæcque in illa fundata eſſe debeat. Id quod ſuo jam tempore optime cognoverat ARISTOTELES: ille enim Medico, quem, ut ſibi in morbo quodam auxiliatrices porrigeret manus, vocari juſſerat, dum hic ſtatim, nulla antea adducta cauſa & ratione, pharmacum vellet propinare, his verbis negligentiam exprobraſſe dicitur: *Numquid bubulo mederi putas? rationem ediſſere, cur mihi neceſſe ſit pharmacum bibere, ſi me facilem vis & obſequentem tibi habere.* Longiſſime itaque a mente mea aberrarent illi, qui ex Diſſertationis hujus titulo falſiſſimam, & a me, & a veritate alieniſſimam extorquere contenderent opinionem, quaſi liceret Medico ad ægrotum vocato, naturam illius ſtatim medicamentorum ope explorare, aliis & tutioribus idem illud cognoſcendi poſthabitis atque neglectis ſignis. Certe ſi ullum aliud experimentum medicum, hoc quam maxime, ſecundum magni HIPPOCRATIS effatum, *Aphor. I. Sect. I.* eſſet periculoſum. Et dolenda ſane miſerorum illorum conditio, qui dum ægrotant in hujus farinæ Medicos incidunt: juſtiſſimam enim obtinent cauſam priſcas illas *Catonis* repetere querelas: *Diſcunt periculis noſtris, experimenta per mortes agunt, Medicoque tantum hominem occidiſſe ſumma impunitas eſt.* Minime itaque illuc præſens mea tendit pertractatio, ut tali modo effrenatæ empiricorum audaciæ

frena ulterius laxet, ſed potius ut injiciat. Mecum enim fuſius oſtendere conſtitui, quomodo Medicus ſolida ſcientia limatiorique judicio inſtructus, ſi ad mutationes illas, quas medicamenta in corpore ægrotantis producunt ſollicite attenderit, pulcherrimam ſæpe obtineat occaſionem, intimius adhuc aditos & reconditos naturæ cognoſcendi receſſus. Cum enim ad feliciorem curationem ſumme neceſſaria ſit accuratior ægrotantis ejusdemque conſtitutionis notitia; certe omnia quæ nos ad eandem ullo modo perducere poſſunt, ſedulo quoque erunt attendenda. Minime itaque credat Medicus, ſe officio ſuo jam ſatisfeciſſe penitus, omniaque jam ſatis exploraſſe, ſi ad ægrotum accedens illius tetigerit carpum, & ex HIPPOCRATIS præſcripto ex eo ſciſcitatus fuerit, *quæ patiatur; & ex qua cauſa; & quot jam diebus: an Venter ſecedat, & quo victu utatur?* adjiciendæ enim multæ adhuc aliæ quæſtiones, ex quibus nec illa omittenda, num patiens jam quibusdam uſus fuerit remediis, quænam illa fuerint, & quem habuerint effectum? Et hæc quæſtio rarius quidem attenditur, utiliſſime tamen & peropportune noſtris præſertim temporibus inſtituitur, quippe hodie Medicus non facile ad infirmum, præſertim ex plebe curandum vocatur, qui non jam variis, amicorum & aliorum ſvaſu, uſus fuerit medicamentis. Inprimis vero, ſi miſeræ conditioni illorum ſuccurrendum, qui morbis chronicis, complicatis, varioque medentium & medicamentorum incongruorum genere corruptis, vexantur, nunquam præſidium aliquod vel ſolamen ex artis ſuæ penu depromere illisque porrigere poterit Medicus, niſi ad ea, quæ ſub priori perverſa medicatione fuerunt adhibita, omni cura reſpiciat, & illorum quoque remediorum quæ ipſe indicationibus quantum poteſt accommodate præſcribit, operationem atque effectum ſolli-

cite obſervet, & quid ulterius ſuſcipiendum exinde judicet atque concludat.

§. II.

Ut vero ordine procedam aliqualem tituli explicationem præmittere placet, ut eo clarius conſtet, quo ſenſu illa ſint accipienda, de quibus in præſenti Diſſertatione acturus ſum. Facile quidem huic labori ſuperſedere poſſem, cum quilibet ex allatis jam facile perſpicere queat, quid per naturæ vocabulum intellectum velim. Quo vero omnem verborum ambiguum ſenſum removeam, mentem meam clarius detegam. Paucis itaque moneo, me ſub naturæ nomine hoc loco nihil aliud intelligere, niſi quod communi & in vulgus noto ſenſu denotare ſolet, conſtitutionem nempe corporum internam, ſive diſpoſitionem individualem; quo ſenſu multi dicere aſſolent, ſe robuſtiorem, alii ſe debiliorem poſſidere naturam, Medicosque ordinarios aliis idcirco præferunt, quod experientia edocti naturam ſuam melius jam cognoverint. Eſt itaque Natura ex remediorum effectu cognoſcenda, mihi nihil aliud, quam peculiaris & ſpecialis quædam, quam quilibet homo ſigillatim poſſidet, partium ſolidarum & fluidarum inter ſe invicem mutua proporrio, & exinde reſultans ad motus tam naturales quam præternaturales diſpoſitio.

§. III.

Quod quilibet homo peculiari proportione ſolidorum & fluidorum inter ſe invicem gaudeat, prolixiori non indiget probatione: cum quisque qui corpus ſuum in relatione ad aliorum corpora paulo accuratius conſiderat, ſe ipſum facile de veritate hac convincere queat.

§. IV.

Neque illud, quod ex hac peculiari proportione

in

in quovis individuo ſpecialis quædam ad motus diſpoſitio reſultet, adeo abſconditum abſtruſum atque ignotum eſt, ut longa & operoſa demonſtrationum ſerie & argumentorum concatenatione opus habeat. Dum enim experientia quotidiana docet, illos homines, qui tendines craſſiores, vaſa capaciora, muſculosque compactiores ſolidiores & ex durioribus fibris ſibi invicem arctius junctis compoſitos, laudabiliumque humorum temperato in luxu irrigatos obtinent, majorem ſemper ad motus quoscunque & vehementiores quoque labores ſubeundos diutiusque continuandos poſſidere diſpoſitionem & promptitudinem; quam quidem illi, in quorum corporibus ante dicta contrario modo ſeſe habent, qui nempe teneriores nervos, tendines graciliores, minora & anguſtiora vaſa, carnemque molliorem, flaccidiorem & laxioris compagis nacti fuerunt: cuilibet facile conſtabit, diverſam hanc corporum ad naturales motus diſpoſitionem non aliunde elici, quam ex diverſa ſolidorum & fluidorum conſtitutione & proportione; hanc nimirum inferre corporibus debilitatem, quæ nihil aliud eſt, quam motuum languor, defectus atque inertia, illam vero ipſis largiri robur atque vires, ſive quod idem, vigorem motuum atque energiam.

§. V.

Facilis pariter erit negotii, ſi modo ad eà, quæ experientia rurſus ſuppeditat adminicula rite attendimus, illius quoque aſſertionis agnoſcere veritatem, quod ſcilicet peculiaris quoque ad præternaturales motus diſpoſitio pariter ex ſingulari ſolidorum & fluidorum proportione proveniat. Videmus enim indies, multos ſub ingenti illo morborum rerumque nocentium numero, nihilominus plena & perfecta frui per plures annos ſanitate, nullamque prorſus motuum ſuo-

rum naturalium ab injuriis externis reportare perturbationem morboſam: multos vero miſeram continuo vivere vitam, quotidie fere variis malis, doloribus, tumoribus, inflammationibus, ſpasmis, fluxionibus vexari atque exagitari. Obſervamus porro certis in ſubjectis peculiarem & propriam quaſi ad hunc vel illum morbum propenſionem. Sic feminæ nonnullæ, ex percepto ſvaveolentium, ut Moſchi, Zibethi vel Jasmini odore, in vehementiſſimos ſpaſticos imo convulſivos motus abripiuntur; pluribus aliis ſummo cum delectamento & virium refectione crebrius iis utentibus. Illi ex eſu quorundam ciborum, quos hi ſine ullo incommodo concoquunt, inſignem ſtatim ventriculi reportant gravitatem, præcordiorum anguſtia, torminibus, flatibus & alvi obſtructione adficiuntur.

§. VI.

Porro nocentiſſimæ infenſiſſimæ & ſumme activæ illæ res quæ cauſam morborum epidemicorum & contagioſorum conſtituunt, non omnes, qui eundem aërem particulis hiſce noxiis refertum & inquinatam hauriunt, indiſcriminatim hiſce morbis ſubjiciunt. Notatu hac de re dignum mihi videtur Cl. RAMAZINI *in Diſſert. de Peſte Viennenſi pag. m.* 707. prolatum judicium; ubi ille, cum plura prius tam ex propria quam aliorum experientia, & inter illa ex CARDANO *de Peſte Baſilienſi* adduxiſſet, quod, peſtis ſæviſſima, dum urbem hanc civibus ſuis pene depopulata eſſet, Italos, Hiſpanos, & alias nationes exteras, quæ tunc in urbe aderant vix attigerit, in hæc tandem erumpit verba: *Hanc nimirum habent Epidemici morbi naturam, ut eos, quibus eadem humorum prava diatheſis, quæcunque ſit cauſa, ſive ab aëre, ſive ab aquis, aut alimentis ortum habuerint, facili negotio corripiant.* Inprimis vero Epidemici & ex communi quadam cau-

ſa producti morbi, diverſo ſuo, quem in diverſis ſubjectis ſortiuntur, decurſu atque exitu, nos clariſſime docent, magnam quidem interdum morborum cauſis ineſſe, motus naturales invertendi vim atque potentiam, nunquam tamen illam eſſe abſolutam, ſed varie ſemper, peculiari & ſpecifica partium ſolidarum ſtructura, & fluidarum craſi, proportione & diſpoſitione, modificari, limitari, atque determinari.

§. VII.

Videmus illud inprimis, quando Varioloſa febris certis in locis infantilem ætatem hoſtiliter aggreditur: in nonnullis enim, qui juſta ſolidorum & fluidorum gaudent proportione, conſveto tempore, certoque ordine, placide ſatis atque tranquille eruptio, ſuppuratio & exſiccatio ſuccedunt, & ægrotantes brevi tempore integram & plenam recuperant ſanitatem; in aliis vero, quorum corpora impuris repleta ſunt ſuccis, & vel hæreditaria vel acquiſita imbecillitate laborant, graviſſima & eruptionem & ſuppurationem concomitantur ſymptomata, ſub quibus plures vel miſere pereunt, vel, ſi forſan aut ipſius naturæ, aut remediorum auxilio ex mortis faucibus eripiuntur, ad alia graviſſima diſponuntur mala, ut multis quoque jam exinde præterlapſis annis cum atrociſſimis affectibus, veluti internis apoſtematibus atque abſceſſibus, externis fœdis cancroſis & exedentibus ulceribus, tanquam triſtiſſimis varioloſi morbi reliquiis ipſis ſit conflictandum. Et ſic quoque omnes alii morbi multo mitius decurrunt, ſi in corpore benignos, dulces atque temperatos humores, viresque & robur offendunt; gravius vero affligunt, ſi horum loco multæ ſordes, inquinamenta varia, viriumque penuria præſto ſunt.

§. VIII.

Uti vero illæ res, quæ cauſas morborum conſtituunt, non abſoluta gaudent nocendi potentia; ſic quoque illæ, quæ in numerum remediorum receptæ, limitata & relativa tantum juvandi virtute inſtructa deprehenduntur. In omni enim remediorum effectu, ſive proficuus ſive noxius ille fuerit, plures concurrunt cauſæ, quarum nexus ſollicite ſemper conſiderandus. Cum enim omnium medicamentorum efficacia non niſi motu abſolvatur; motus vero unius corporis productum eſſe nequeat, ſed demum ex actione & reactione diverſorum reſultet; quilibet facile perſpicit, quod omnis remediorum effectus non unice dependeat ab activa illorum vi, ſed quod ad eundem, & ſtructura corporis & ipſa materialis morbi cauſa multum conferre debeant. Clariſſime id eluceſcit ex effectu, quo magneſia nitri, tutiſſimum illud ad acidas primis in viis ſtabulantes impuritates educendas præſidium, hypochondriaco malo laborantes ſolatur. Eſt enim illa nihil aliud, quam ſubtiliſſimus calcis vivæ flos, qui per ſe omni laxante virtute deſtituitur, ſi vero præſente in primis viis copioſo acido aſſumitur, promte cum eodem congreditur, quo facto ex hiſce duobus, tertium quoddam exſurgit corpus, quod ſalibus illis neutris, quæ vel arte parantur, vel in fontium nonnullorum aquis reperiuntur effectu eſt ſimillimum; tunc enim particulis ſuis ſalino amaricantibus & acribus tunicas inteſtinorum irritat & ſtimulat, quam irritationem poſtmodum excipit frequentior promtiorque fibrarum tam longitudinalium quam orbicularium reciproca contractio & dilatatio, ſive, quod idem, auctior periſtalticus motus, a quo deinde vegetior ſordium alvinarum oritur excluſio. Ex quibus liquido, ut ego arbitror, conſtat effectum hujus medicamenti laxantem a trium cauſſarum dependere

nexu.

nexu. Magneſia enim hoc tantum præſtat, ut acidum imbibat, acidum vero terram hanc calcaream inſipidam ſpiculis armat acribus, quorum ſtimulo poſtmodum fibræ inteſtinorum officii ſui, quod antea jam quidem ſed ſegnius præſtiterant, admonentur, ut nunc illud promtius vegetius & efficacius abſolvant.

§. IX.

His itaque præmiſſis ad ſpecialiorem Thematis pertractationem deſcendo. Quod ſi enim illud prius evictum, quod cujuslibet hominis individualis conſtitutio, morborumque ſpecifica indoles, multum conferant, ut certus quidam medicamenta exhibita excipiat effectus, quodque omnis effectuum horum diſcrepantia atque diverſitas, non ex eſſentia remedii, ſed ex diſpoſitione ægrotantis morbique qualitate tanquam a cauſa efficiente proveniat; quisque facili negotio perſpicit, optime a diverſimode ita alteratis remediorum effectibus ad diſpoſitionem individualem, tanquam ab effectu ad ejus cauſam, & a diverſitate effectus ad diverſitatem cauſæ poſſe concludi. Cum vero omnes veritates practicæ in arte Medica multo majus pondus roburque ab experientiæ ſuffragio obſervationumque fide, quam ex nudis talique fulcro deſtitutis ſpeculationibus accipiant, nolo & ego in præſenti tempus iisdem conſumere, ſed percurrendo diverſa remediorum genera, nonnulla ex illis accuratiori & ſpecialiori conſiderationi ſubjiciam, ita quidem, ut, recenſitis prius, quos experientia teſte, ediderunt, diverſis effectibus, oſtendam, quantum ex hac effectuum differentia, de ſolidorum & fluidorum conſtitutione & proportione, diſpoſitioneque ad motus tam naturales quam præternaturales, ſagaci ſcrutinio indagari queat.

§. X.

Produco hunc in finem primo in conſpectum Evacuantia, & ex illorum numero inprimis ea, quæ ſordes in ventriculo & duodeno potiſſimum contentas motu horum inverſo ſuperius per os ejiciunt, & emetica Medicis audiunt. Si itaque horum effectus, quos in diverſis ſubjectis edunt, paulo curatius conſideramus, tantam in illis obſervamus differentiam, quæ nos manu quaſi ducere poterit ad cognoſcendam ſpecialem corporum conſtitutionem, tanquam differentiæ hujus genuinam cauſam. Sic enim, ſi emetica ſubjectis ætate diverſis adhibentur, diverſiſſimus quoque obſervatur effectus; idem enim emeticum, quod ſufficit ventriculum infantis vel pueri ad ſubuerſionem & vomitum concitare, id ætate provectioribus ſub eadem doſi exhibitum, vel inſufficientem vel plane nullum edit effectum; illud vero, quod huic ætati vomitum ſine noxa movet, in ſenio conſtitutis non absque periculo exhibetur, imo nonnunquam veneni loco eſſe poterit. Quo ipſo egregie confirmatur veritas illa, ex aliis quoque indiciis nota, quod nempe corpora noſtra, pro differentia ætatis & annorum, ratione virium & roboris quoque differant. Dum enim emetica nonniſi ſpaſmo agunt, quem ſpiculis ſuis acerrimis tunicis ventriculi, fibras illarum nerveas irritando & lancinando, inducunt; neceſſario in illis fortiorem validioremque edere debent effectum, quorum fibræ uti in toto corpore ſic etiam in ventriculo ſunt teneriores, ſenſibiliores, minus robuſtæ, & idcirco ad reſiſtendum non ita idoneæ, quam quidem in illis, qui ſolida poſſident robuſtiora, per temperatum ſanguinis & lymphæ ſubtilioris influxum juſto tono & viribus ad motus naturales abſolvendos, inordinatos vero ab externis objectis imminentes ſuperandos, inſtructa. Non vero illam tantum differentiam, quæ ratio-

ratione ætatis humana intercedit corpora emeticorum effectus indicat, ſed eam quoque prodit, quæ unius ejusdemque ætatis homines ex aliis cauſis obtinent. Sic enim unum idemque emeticum hominibus in eadem ætate conſtitutis æquali doſi eodemque tempore exhibitum, effectus edit longe quoque diſcrepantes. Liceat mihi exempli loco emeticum quoddam, ut ita dicam diæteticum proferre, cum vomitoria pharmaceutica non facile uno tempore eademque doſi plures ejusdem ætatis & cæteroquin ſani homines aſſumere ſoleant. Conſiſtit illud in poculis compotantium vino vel cereviſia repletis, quæ licet omni ſtibio careant, optimo tamen jure emetica dicenda, dum repetitis vicibus pleno hauſtu a ſtrenuis Bachi cultoribus, in perniciem potius quam in ſalutem ut propinando dicunt, ventriculo reluctanti ingeruntur. Alius enim a longe minori potus ingeſta mole ventriculum ſuum ita diſtendi percipit, ut vi illius expultrici non amplius reſiſtere valeat; Alius qui multo majorem ingurgitavit copiam ne nauſea quidem, multo minus vomitu afficitur; alius nauſeam ſentit moleſtiſſimam, vomitum vero anxie etiam deſideratum, ſtimulo quamvis adhibito, excitare nequit. Alius, qui ex illorum forſan numero, qui quotidie ejiciendo non vorandi, ut CELSUS *libr. 1. cap. 3.* dicit, ſed bibendi facultatem moliuntur, peracto jam vomitu plura adhuc exhaurit pocula, nihilque ſe exinde debilitari oſtendit; cum alii ita enerventur, ut ſomno deperditas recuperare vires neceſſe habeant, imo inſequente die magnam appetitus viriumque perſentiant proſtrationem.

§. XI.

Ex his itaque diverſiſſimis effectibus, qui nimiam per copioſiorem potum ventriculi diſtenſionem excipiunt, multa

commode deſumi poterunt, conſtitutionis individualis indicia. Sic enim illum, qui minori ventriculi diſtenſione ad nauſeam vomitumque commovetur, non tantum ventriculum ſenſibiliorem, ſed totum nervoſum genus debile & levi accedente ſtimulo in anomalos motus proclive poſſidere non ſine ratione concluditur, id quod de illis quoque valet, qui ingentem & virium & appetitus imminutionem poſt vomitum experiuntur. Robuſtioribus vero annumerandi erunt illi qui majorem ſine nauſea & vomitu perferre poſſunt ventriculi diſtenſionem, & qui peracto vomitu, nec appetitus nec virium ſingulare quoddam ſentiunt detrimentum. Monendum tamen, quod antequam ex dictis effectibus de individuali conſtitutione formetur judicium, aliæ quoque res concurrentes prius probe ſint attendendæ, & inprimis ſollicite illuc reſpiciendum, num ſubjectum longa conſuetudine ad hunc vel illum effectum fuerit diſpoſitum, quæ omnia, ſi non tantum præſenti in caſu, ſed etiam circa aliorum remediorum operationem rite ſemper obſervarentur, multum omnino lucis afferre poſſent, ad detegendam peculiarem illam vim motuum ſolidorum & fluidorum, & quouſque actio illorum atque reactio a juſta temperie proportione & æquilibrio recedat.

§. XII.

Emetica Melancholia hypochondriaca laborantibus exhibita interdum nullum plane edunt effectum; ſin vero præmittantur illorum uſui abſorbentia & alcalina, vel ſi unacum infuſo ex Manna propinantur, facilius feliciusque operationem ſuam abſolvunt. Clariſſime hoc ipſo diſcimus, Melancholiam ſic dictam hypochondriacam multum foveri ab acidis cruditatibus, quæ ob deſtructum ventriculi & inteſtino-

norum tonum in illorum cavitate copioſe generantur. Quod enim hæ ipſæ impediant emetica quo minus ſuam perficere poſſint operationem; primo exinde patet, quod acida extra corpus noſtrum quoque maximam vim poſſideant, principium ſumme activum & ſubtiliſſimum emeticorum figendi & deſtruendi; ſecundo, quod adhibitis prius antacidis, ut abſorbentibus alcalinis, vel etiam manna, quæ pariter dulcedine ſua acidum eximie corrigere atque invertere poteſt, vomitoria vegete ſatis atque efficaciter officio ſuo ſatisfaciant, & ingentem ſæpe corruptorum humorum colluviem per os ejiciant.

§. XIII.

In ictero emetica nonnunquam ægrotantes in præſentaneum vitæ diſcrimen perducunt, imo interdum hunc ipſum morbum antea nondum præſentem in corpore diſpoſito excitant: nonnunquam vero optime conducunt, imo unicum ad hoſtem hunc e corpore ejiciendum evadunt præſidium. Diverſiſſimum iterum hoc loco emetica ſortiuntur ſucceſſum, pernicioſum ſcilicet & ſumme quoque ſalutarem atque proficuum: quo ipſo aperte ſatis produnt, non unius ejusdemque ſed diſcrepantis plane indolis hujus effectus eſſe cauſam. Quod ſi enim noxius illorum oblationem ſequitur effectus, indicium ille præbet non contemnendum, ictericum malum a ſpasmodica ventriculi & annexi duodeni, in quod cholodochus ductus bilem exonerat, conſtrictione, & præcluſo hoc modo bilis in inteſtinorum canalem influxu, ortum ſuum habuiſſe. Si ergo partibus hiſce ſpaſmo jam adfectis major adhuc emeticorum ſtimulo inducitur criſpatura & contractio, cauſa icterum producens non tollitur, ſed potius confirmatur atque augetur. Imo, ſi validius fuerit vo-

mitorium, in tantam interdum ventriculus abripitur ſpasmodicam conſtrictionem, ut ſanguis intra illius tunicas exinde incarceretur & periculi plena oriatur inflammatio.

§. XIV.

Si vero bono cum eventu adhibentur in ictero emetica, aliam plane indicant huncce morbum excitaſſe cauſam, imo illa ipſa, quæ tali in caſu horum remediorum ope ex corpore cum euphoria eliminatur copia viſcidioris & craſſioris bilioſæ ſaburræ, bilis in inteſtina influxum, non ſpasmo tunicarum duodeni fuiſſe interceptum, ſed illam propria ſua viſciditate, qua ductus ſuos atonia laborantes obſtruxerat, exitum ſibi præcluſiſſe teſtatur. Dum itaque emeticorum ope, quæ utique virtutem ſuam ad biliarios usque ductus extendunt, nervoſi hi canales, ad majorem oſcillationis & contractionis gradum animantur, illud quoque, quod in illorum cavo hæret, promtius eliminant, ſicque emetica dum cauſam tollunt, ipſum morbum ex voto pellunt. Sed ſufficiant hæc, quæ de Emeticis huc usque diſſerui, quamvis enim plura adhuc ſuperſint, ad ulteriorem argumenti hujus illuſtrationem ex eorum effectu deſumenda, nolo tamen longius illis inſiſtere, ſed me potius converto ad ea, quæ contentas in inteſtinorum cavo recrementitias ſordes inferius per alvum eliminant, & quæ ſi vehementius & impetuoſius illud efficiunt Purgantium, ſi vero mitius id præſtant Laxantium & Lenientium nomine inſigniri ſolent.

§. XV.

Quod purgantia illa draſtica attinet, quæ principium tenuiſſimum cauſticum & virulentæ indolis poſſident, rarius quidem illa noſtris temporibus a judicioſo & conſcientioſo Medico vocantur in uſum: Interdum tamen ea eſt morborum

rum contumacia, ut dum mitiora omnia eludunt, ad potentiora & ſic dicta heroica medicamenta, magna vero cum circumſpectione ſit deſcendendum. Hinc ex horum quoque effectu corporum naturam indagandi mihi relinquitur occaſio. Sic enim experientiæ teſtimonio conſtat, purgantia validiora ad aquas hydropicorum evacuandas vulgo adhiberi, docet vero illa quoque, nonnunquam bono, nonnunquam vero malo illud ipſum fieri cum ſucceſſu, clariſſimo iterum documento, non unam eandemque hydropicorum ipſiusque morbi eſſe naturam. Dum enim exhibito acriorum purgantium ſtimulo, & illius ope ad majorem motum contractionemque concitatis nervoſis & membranoſis partibus ſalubris aquæ impetratur evacuatio, nulla ſubſequente virium proſtratione & nova humoris inundatione, leviorem tantum ſubfuiſſe cauſam, lentiorem nempe per abdominis ſumme debilitata viſcera, ſanguinis atque lymphæ progreſſum, atque ex horum ſtagnatione exortam ſeri per vaſorum poros in abdominis cavum muſculorumque interſtitia ſeceſſionem, indicio eſt. Si vero & hoc in caſu plus valet arte malum, & draſticis his adhibitis in pejus ruit miſera hydropicorum afflictio, a graviori illam ſuſtentari cauſa, aquarumque copiam ex ruptis, ob viſcerum & glandularum obſtructionem plenariam, vaſis lymphaticis, tanquam ex fonte nulla arte exantlando, profluere, non obſcure concludere licet.

§. XVI.

Quo rarius vero Purgantia locum inveniunt, eo crebrius e contra Laxantia & Lenientia ob moderatiora & temperatiora quibus agunt principia, vocantur in uſum, ita quidem, ut præſervationis quoque gratia a multis certis anni temporibus uſurpari ſoleant; quo ipſo vero Medicus, qui curioſi-

rioſiori animo præditus, pulcherrimam ad cognoſcendam & perſcrutandam diverſam hominum naturam, obtinet occaſionem. Præivit nobis hac quoque in parte, ſicuti in aliis pluribus, ſingularis Illuſtr. Dni. PRÆSIDIS ſolertia: dum enim olim Regio juſſu pueris quibusdam ejusdem fere ætatis, eodemque & vitæ & victus genere educatis, tempore vernali infuſum quoddam laxans præſcripſiſſet, & poſtmodum ex ſingulis operationis quæreret ſucceſſum, diverſiſſimos infuſum præſcriptum deprehendit edidiſſe effectus, quos non ſolum ipſe totidem naturæ horum ſubjectorum indicia conſideravit, ſed & aliis exempli & incitamenti loco in ſcriptis ſuis propoſuit, ut ſimili quoque diligentia ad illa reſpiciant, quæ ad cognoſcendam corporis noſtri naturam aliquid conferre poſſunt.

§. XVII.

Recordor hac occaſione Illuſtr. D. PRÆSIDEM haud ità pridem, dum aliqua portio aquæ cujusdam fontis & ex ea excocti ſalis ad ſe transmitteretur, ut ſuam de illa, facto prius ejus examine Chymico, declararet mentem, nonnullis auditorum ſuorum hujus ſalis amaricantis & nitroſi ſaporis præbuiſſe doſin, ut proprio corpore virtutem illius laxantem explorarent, ubi pariter ſub relatione effectuum magna occurrebat differentia; aliis enim bis, aliis crebrius aperuerat alvum, & quidem vel cum vel ſine torminibus; nonnulli poſt aſſumtionem hujus ſalis nitroſi magnam, alii vero exiguam vel plane nullam ſenſerant refrigerationem. Sic quoque memoriam ſubit, Practicum quendam feminæ corporis laxi & ſpongioſi pilulas præſcripſiſſe laxantes balſamicas, quæ ipſi alias familiari in uſu, & quas modo dicta femina ſæpius jam ſubſequente leniſſima alvi apertione aſſumſerat, inexpectato tamen nunc cum ſucceſſu; creberrimæ enim hac vice illarum

uſum

uſum excipiebant dejectiones, ingenti anxietate, torminum atrocia, & virium proſtratione ſtipatæ. Cauſa hujus nimii effectus minime in eſſentia & compoſitione remedii erit quærenda, ſi enim hoc eſſet, alio quoque tempore pari cum vehementia operationem ſuam debuiſſet abſolvere; ſed potius ad præſentem hujus feminæ variis ex cauſis alteratum & immutatum internum ſtatum erit reſpiciendum. Notum vero eſt, leniſſima quoque laxantia draſticorum purgantium acquirere vehementiam, ſi corpori exhibeantur, cujus in abdomine contenta viſcera ſpasmis obſeſſa, & quod impuris & acrimonia infectis ſuccis valde repletum eſt. Tunc enim Laxantium ſtimulo multo vehementius criſpantur nimium jam ob ſpasmum oſcillantes inteſtinorum fibræ, & provocatus hoc ipſo acrium & impurorum humorum ad inteſtina irritata affluxus, non tantum vim remedii laxantem valde intendit atque auget, ſed dum diutius quoque continuat, ceſſante etiamnum medicamenti ſtimulo, illius effectum ſuſtentat atque producit. Et talem quoque eo tempore hujus feminæ fuiſſe conſtitutionem ex exacerbato & nimium aucto exhibiti Laxantis effectu conjicere licet; imo clariſſime patet, ſi inſuper conſideremus, quod circa inſtans menſtrui fluxus tempus fuerit exhibitum, cum hæc ſanguinis excretio nunquam ſine ſpasmodica inferiorum partium affectione contingere ſoleat, & quod adhibitis poſtmodum congruis remediis, excrementitia & acrimoniæ non expers purpurata materia per cutis emunctorium fuerit expulſa.

§. XVIII.

Progredior nunc ad illud remediorum genus, quod ſeroſum & ſalino-tartareis particulis refertum, in renali vero cribro a maſſa ſanguinis ſeparatum humorem, per urinarias

vias

vias e corpore eliminat. Horum vero cenſum multa ſunt, quæ ſubeunt, neque unius ejusdemque, ſed diverſæ plane indolis res. Aliæ enim relaxando criſpatas nimium, aliæ roborando imo ſtimulando & criſpando relaxatas ſibras, aliæ diluendo & demulcendo, aliæ incidendo & diſſolvendo viſcidiores & craſſiores humores, urinæ excretionem facilitant liberiusque promovent. Clariſſimo iterum documento diverſiſſimam corporum eſſe naturam morborumque indolem, quibus per tam diſcrepantis virtutis remedia provocatus urinæ fluxus convenit atque conducit. Sic enim in illis, quibus anodyna antiſpasmodica & relaxantia diureſin movent, urinæ excretionem a ſpasmodica viarum urinalium conſtrictione impeditam ſufflaminatamque fuiſſe certiſſimum eſt; ſi vero roborantia & ſtimulantia hunc præſtant effectum, a relaxatis nimium & a tono motuque, qui in ſano & naturali ſtatu hiſce in partibus viget, dejectis urinali ſe- & excretioni dicatis organis, urinæ exitum interceptum fuiſſe, non eſt dubitandum. Diluentia vero & quæ incidente & reſolvente virtute inſtructa, quando diureticum præſtant effectum, aperte produnt, morbi cauſam in defectu ſufficientis fluxilitatis humorum ſecernendorum eſſe quærendam; materia enim ſecernenda, ſi juſto craſſior viſcidiorque exiſtit, ad vaſa capillaria, ex quibus potiſſimum excretoria conſtant pertingere non poteſt, vel ſi vi quadam atque impetu ad ea propellitur ipſisque intruditur, in anguſtiſſimis hiſce canaliculis ſubſiſtit, lentore viſciditateque ſua obſtruit patentia alias illorum orificia, ſicque conſuetas, & ſanitati admodum proficuas ſe- & excretiones impedit atque ſiſtit.

§. XIX.

Diureticis his ſubjungam ea, quæ ſubtiliores ſeroſas ſalino-

ſalino-ſulphureas recrementitias ſordes ſub ſudoris nomine per cutis ampliſſimum excretorium evacuant. Quod validiora attinet ſudorifera, vehementer illa humorum circulum intendunt, ſanguinemque in ingentem commotionem & orgaſticam expanſionem abripiunt: ex quo facile arguere licet, quod ex illorum quoque effectu multa atque præclara de ſanguinis humorumque conſtitutione & motu deſumi poſſint indicia. Suffragio quoque ſuo illud indies confirmat experientia. Sic enim multi ex vulgi & indoctorum numero, aſſumta ſemel tantum validioris ſudoriferi doſi, didicerunt, ſe calidioris eſſe naturæ, ſanguinemque poſſidere in orgaſticas ebullitiones aliis multo procliviorem. Quanto magis itaque ſolidiori ſcientia inſtructus Medicus ad cognoſcendam corporis naturam ex illorum effectu perduci poterit.

§. XX.

Notum eſt inter alia, quod magna ſæpe ſanguinis abundantia in corporibus ſpongioſioris habitus, quæ copioſis prædita vaſis, per longum tempus, ſine ullo exinde percipiendo incommodo, latere poſſit, id quod veteres plethoram ad vaſa nominarunt: aſſumto vero calidiori quodam pharmaco, ſtatim apertius occultus hic inſidiasque ſtruens hoſtis ſuam prodit infeſtam præſentiam: aucto enim cordis & arteriarum motu & per medicamenti ſulphureo-oleoſas particulas in orgaſticam & inteſtinam commotionem abrepto ſanguine, tota illius moles mirum expanditur; hinc dum majus affectat ſpatium, vaſorum in quibus decurrit latera ultra illarum reſiſtentiam diſtendit, ex hoc ipſo contractioni illorum nimium reſiſtens, omnia illa periculi plena producit ſymptomata, quæ a majori ſanguinis abundantia Plethora nempe ad vires dicta alias provenire ſolent.

§. XXI.

Neque minus circumſpecta illa methodus, qua rite obſervata, Alexipharmaca ſic dicta remedia ſummum graſſantibus morbis contagioſis & peſtilentialibus ſunt præſidium, & qua neglecta, maximum quoque afferunt damnum, cauſam nobis præbet contagii indolem corporumque ad illud ſuſcipiendum diſpoſitionem inquirere. Communi ſcriptorum de peſte teſtimonio conſtat, illa, graſſantibus morbis contagio & malignitate infeſtis, prophylacticum habere effectum, qui quidem non aliunde dependet, quam quod cordis & arteriarum motum ob aëris valde vappidi minusque elaſtici uſum mœroremque & mortis metum languidiorem valide augent, atque intendunt, maſſamque humorum ab impunis ſeroſis & in corruptionem pronis inquinamentis ope ſudoris, quem fortiter movent, promte liberant; luculento teſtimonio, maximam contagioſos morbos ſubeundi diſpoſitionem, conſiſtere in partium ſolidarum nervoſarum inprimis & vaſculoſarum imbecillitate, & fluidarum impuritate. Optimo quoque cum ſucceſſu in principio morborum contagioſorum, præmiſſa quadam medicina, emetica exhibentur; maximo vero cum damno, ſi jam per tempus aliquot ſuſceptum contagium corporis penetralibus altius ſeſe inſinuaverit. Ex quibus patet, miasma tale per os ſuſceptum & cum ſalivali latice in ventriculum delatum, prompte quidem ad ſanguinis humorumque maſſam tranſire, in principio tamen illius adhuc eſſe indolis, ut per cutis poros ope largioris ſudoris evacuari queat, brevi vero temporis ſpacio ab ipſis corporis noſtri impuris ſuccis illam induere naturam, ut per cutis emunctorium ſub ſudore excerni renuat, ſed plane peculiare excretorium deſideret, glanduloſas nempe vel muſculoſas corporis partes, in quas nempe ipſius naturæ ſalutari motu bubonum vel carbunculorum forma deponitur & evacuatur.

§. XXII.

§. XXII.

Infelix porro, quem medicamenta ſudorifera, vel regimen calidius in varioloſa febre producunt effectus nos ſatis docet, fermentum quoque varioloſum non ita eſſe comparatum, ut per ſudorem evacuari poſſit, nec velociſſimum maximeque intenſum ſanguinis circulum illius ſe- & excretionem ullo modo promovere, ſed plures potius evolvere & generare ſordes, illas partibus exquiſitioris ſenſus altius infigere, maſſamque ſanguineam, non ſecus ac fluvium quamdiu magna cum celeritate undas ſuas rapidiſſime volvit, nihil admixtarum ſibi ſordium deponere: tunc vero optime depurari poteſt, quando paulo lentius procedere tardiusque moveri incipit. Multa quoque ex ſpirituoſorum & ſalium volatilium frequentiori & nimio uſu, ſub præcedentis ſeculi fine reſultantia damna affatim docuerunt, cauſam illam morborum univerſalem ex acido & viſcido deſumtam maxime eſſe inſufficientem.

§. XXIII.

Longe excellentiori virtute ampliori quoque & univerſali fere uſu ſe commendant Diaphoretica; quippe quæ multo moderatius placidiusque genitos in corpore ſubtiliores ſeroſas ſordes per cutem inſenſibiliter educunt. Pauciſſimi certe occurrunt morbi, in quibus corpus noſtrum a placida hac & tutiſſima diaphoreticorum virtute producta excretione non inſigne levamen ſummumque ſentiat auxilium. Ut vero & hoc remediorum genus ad præſentem applicemus ſcopum, pauca ex illis perluſtrationi noſtræ ſubjicere volumus; & primo quidem tutiſſimum illud ad diaphoreſin movendam præſidium, corporis nempe ſub libero & temperato cœlo moderatam exercitationem. Conſideramus itaque plures, qui & ſanitatis & recreationis cauſa ſub aëre temperato amœna perambulant

bulent loca; licet enim omnes pari paſſu incedant, citius tamen alii, alii tardius incaleſcunt, & ad ſudorem commoventur, nonnulli ſudore madidi atque perfuſi redeunt, cum tamen plures ſicco corpore revertantur: certo iterum documento, ad hanc quoque excretionem diverſimode diſpoſitam eſſe corporis noſtri naturam; quæ quidem diſpoſitio a variis oritur cauſis, utplurimum tamen ea corpora, quæ tam promte ſudore diffluunt, ſpongioſioris ſunt habitus, cutem poſſident teneram atque laxiorem, ſanguinemque in venis alunt copioſo ſero refertum: illa vero quæ intus genitas ſubtiliores ſordes inſenſibili magis tranſpiratione quam aperto ſudore excernunt, cutem carnemque plerumque obtinent denſiorem ſanguinemque recondunt nec nimis copioſum nec nimis ſeroſum, ſed aliquo modo craſſiorem, firmiori nexu, meliorique particularum mixtione gaudentem.

§. XXIV.

Notabile porro eſt; quod venæ ſectionem nonnunquam excipiat liberior tranſpirationis ſucceſſus, nonnunquam vero poſt emiſſum e vena ſanguinem protinus ceſſet vel ſegnius minimum procedat cuticularis hæc excretio. Inquirenti in diverſiſſimorum horum effectuum cauſam, pulcherrima iterum ſeſe objicit corporum differentem naturam cognoſcendi occaſio. Si enim ventilatione ſanguinis facta promovetur diaphoretica vel quævis alia cutanea excretio, certiſſimum præbet prægreſſæ nimiæ ſanguinis abundantiæ indicium, & natura hoc ipſo, inſtituto Medici qui venam ſecare juſſerat tacite quaſi applaudit, quod educto ſuperabundante ſanguine, ſolida & fluida ad temperiem atque æquilibrium conſervationi ſanitatis ſumme neceſſarium iterum reduxerit; hinc novis inſurgit viribus, & cum cor & arteriarum canalis antea non ſuffecerit ad tantam molem rite regendam, nunc demto ſuper-

ſluo

ſuo pondere, illud, quod reliquum eſt, eo vegetius circumagit, ſordesque ſub lentiori circulo ſenſim conceptas, tranſpirationis ope per cutis emunctorium eliminat. Quod ſi vero per ſanguinis evacuationem impeditur ſaluberrima hæc peripherica excretio, inopiam potius quam copiam fluidi hujus purpurei præſentem fuiſſe indicat. Hinc ſi magis adhuc per imprudenter inſtitutam venæ ſectionem corpus ſanguine & viribus ſpoliatur, non poteſt non cordis & arteriarum motus valde langueſcere: latera enim vaſorum non ſufficienter expandunrur atque dilatantur; quare debiliorem illorum diaſtolen languidior quoque excipit ſyſtole, & deficiente hoc modo vegeto humorum ad corporis peripheriam cutisque emunctorium appulſu, tranſpiratio eximie læditur, & in ſalubri ſuo decurſu impeditur. Similem fere virtutem diaphoreticam nonnunquam exſerit magnæ virtutis & ex aëre progenitum ſal inflammabile Nitrum, item aquæ frigidæ potus, dum nempe infringendo & imminuendo nimium, qui corpus adurit, febrilem æſtum, impedit, ne nimium exſiccetur ſanguinis maſſa, neque orgaſtica ſua expanſione ulterius elateri vaſorum reſiſtat, ſyſtalticamque illorum vim imminuat.

§. XXV.

Antequam Evacuantium claſſem penitus deſero, breviſſimæ adhuc diſquiſitioni ſubjiciam illa medicamenta, quæ lymphaticos corporis noſtri ſuccos vehementer commovent, & ſalivam per ductus glandularum faucium & oris copioſe fundunt. Propria eſt & unice atque ſpecifice quaſi competit hæc virtus mercurio variis modis præparato & corpori applicato. Hujus enim ſubtiliſſimi ſummæque mobilitatis globuli ſpiculis ſalinis armati, glanduloſa & vaſculoſa lymphæ receptacula intime penetrant, humorumque fibras nerveas fortiter ſtimulando & criſpando, contentam in illis lympham

in vehementiſſimum abripiunt motum, magnamque ſalivalis humoris copiam, per patentia in ore & faucibus ductuum ſalivalium oſtia, ſub continuo ptyaliſmo e corpore ejiciunt. Quo majorem vero circumſpectionem mercurialia requirunt, eo crebrius tamen generoſo hocce remedio inſcitia illiusque comes audacia abutitur, triſtiſſimisque confirmat exemplis, illud quoque in imperiti manu idem eſſe, quod gladius in manu furioſi. Nonſolum enim ad curandam Veneream luem ſæpius indiſcriminatim, neglectisque ſumme neceſſariis cautelis adhibetur; ſed haud raro eo uſque progreditur empirica temeritas, ut in aliis quoque affectibus difficilioribus & contumacioribus, quorum cauſam plane non attingunt, ægros ſialagogis fatiget, hoſtemque incognitum ſub excitato profuſo ſalivæ fluxu exſpuere cogat, inani & fallaci ipſis inſinuata ſpe, malum hac methodo radicitus & ut dicere aſſolent ex fundamento poſſe exſtirpari. Aſt infelix, qui brevi ſequitur effectus illos graviſſimi ſui arguit erroris, prudentiori vero & circumſpectiori Medico anſam ſuppeditat, ex damnis ab aliis inductis ſecuriorem ineundi viam, ſuamque medendi methodum morbo atque ſubjecto omni ex parte reddendi accommodatam. Dum enim inter alia vidit, Mercurium vivum nullam fere in corpus noſtrum agendi habere potentiam, niſi ſalibus prius fuerit ſolutus, illorumque ſpiculis armatus; tutiora quoque mercurialia, ut mercurium dulcem, ſola admixtione & trituratione cum ſale quodam alcalino vel neutro, tantas acquirere vires, ut interdum veneni adinſtar totam œconomiam motuum pervertere valeat: nonſolum ipſe penitus a mercurialium uſu abſtinet, ſi corpus, quod curandum ſuſcepit, multas ſalinas bilioſas & acres ſordes vel primis in viis, vel in ipſa humorum maſſa recondit; ſed & exinde prudenter concludit, quod plurima damna, quæ

mitio-

mitioribus & rite præparatis mercurialibus, minus vero convenienter applicatis, inferuntur, ex neglecta hac ſumme neceſſaria circumſpectione profluxerint, quodque corporis humani natura ſub illis morbis, in quibus mitiora mercurialia corroſivam & deleteriam induunt indolem, ſalium fertiliſſima ſit productrix: cumque illud maxime in ſcorbuto, arthritide, ſcabie & podagra eveniat; hoc quoque mercurialium effectu vincitur, non omnem Pathologiam ſalſam eſſe rejiciendam, multosque affectus, quos alii ex ſola ſanguinis abundantia proficiſci autumant, potius ab humorum impuritate, acrimonia & ſalina intemperie & generari & ſuſtentari.

§. XXVI.

Miſſis Evacuantibus ad illud remediorum genus me converto, quod ſub ampliori Roborantium titulo multas includit ſingularis energiæ ſpecies, ex quibus primum produco ea, quæ Analeptica & Confortantia in Scholis Medicorum audiunt. Duplici vero modo hæc ipſa depreſſas & imminutas corporis noſtri vires erigunt atque augent, nonnulla enim ex illis ſubtiliſſimo ſuo atque fragrante blando tamen naturæque amico ſulphure, tenuiſſimum illud in cerebro a ſanguine ſeparatum & in nervis undulans liquidum ad promptiorem motum inque ſingulas partes vegetiorem influxum diſponunt atque concitant; nonnulla vero ſubſtantia ſua alimentoſa gelatinoſa dulci & moderate ſpirituoſa defectum illorum ſuccorum reſarciunt, ex quibus mobiliſſimum nervorum fluidum erat conficiendum atque elaborandum. Quod priora concernit, agunt illa principio tenuiſſimo, calore promte in exhalationes & effluvia reſolubili, quæ naribus ſuſcepta ſvaviſſimum odoris ſenſum nervis, tunicam internam pituitariam copioſe & ſatis aperte percurrentibus, inprimunt; hinc exte-

rius tantum naribus admota ſvaveolentia, confortantem exſerunt virtutem, imo ipſius cordis motum ſub ſyncope ad tempus ceſſantem egregie reſuſcitant; nonnunquam vero in ſequioris ſexus perſonis ex longinquo etiam talem producunt effectum, qui ſatis ſuperque prodit, illas miſero hyſterica afflictione laborantium numero pariter eſſe adſcribendas. Sæviſſima enim interdum Moſchi, Zibethi, Jasmini, Roſarum, & Ambræ fragrans odor in feminis nonnullis excitat ſymptomata: dum præter dolorem capitis anxiamque præcordiorum conſtrictionem, potens eſt ſyncopen imo convulſivas & ſpaſticas tractiones in locis quoque diſſitis producere. Quæ omnia non obſcure innuunt, talia corpora debilioris eſſe naturæ, nervoſumque illorum ſyſtema ad ſubeundos anomalos & ſpaſticos motus maxime diſpoſitum. Prudenter itaque & circumſpecte agit Medicus, qui, dum cernit, lenioribus hiſce tantas in ejusmodi corporibus excitari poſſe turbas, a validioribus medicamentis & inprimis ab illis, quæ ad ſpasmos producendos apta nata ſunt, omni cura in ſanandis hyſtericarum afflictionibus abſtinet, & diæteticis potius temperatisque roborantibus dejectum partium, inprimis ventriculi & inteſtinorum tonum erigere & reſuſcitare ſtudet, liberumque ſanguinis circuitum per abdominis viſcera & præcipue uterina vaſa reſtituere contendit.

§. XXVII.

Non minoris momenti indicia de corporum conſtitutione deſumi quoque poſſunt ex illorum effectu, quæ alimentoſa ſua & nutritiva facultate virium largiuntur augmentum. Cum enim omnes corporis noſtri ſolidiores partes a fluidis incrementum ſuum accipiant: fluida vero, quorum magna portio indies conſumitur, per alimenta ingeſta conſerventur atque reſtituantur; neceſſe eſt, ut fluida æque ac ſolida ali-

quam

quam cum alimentis tam quoad quantitatem, quam qualitatem retineant conformitatem. Quod quantitatem humorum & inprimis ſanguinis concernit, non melior certe ad eandem perſcrutandam, datur via, ac ſi ſollicite ad alimentorum, quo quilibet veſcitur, indolem & quantitatem, conjunctumque vitæ genus, num otioſum vel laborioſum, reſpicimus.

§. XXVIII.

Fluit ſane ingens illa, quæ integras nationes intercedit corporum differentia, ſi cœli aërisque excipias ſtatum, quoad maximam partem ex fonte commemorato, victus nempe vivendique conſveto genere. Sic Galli qui cibis mollioribus, carnibus valde gelatinoſis & vario artificio, quo palato arrideant, præparatis, juſculis maxime nutrientibus, vinoque dulci frequentius utuntur, ad concipiendam ſanguinis humorumque abundantiam ſunt promptiſſimi, eamque ob cauſam ad ſubeundos inflammatorios aliosque ex nimia ſanguinis copia vaſorumque repletione oriundos affectus quam maxime proclives. Hinc quoque hujus gentis Medici & frequentiores & largiores ſanguinis miſſiones inſtituunt, imo in febribus aliquoties hoc auxilii genus cum bonis ægrotantium rebus repetere non dubitant. Porro præſidia modo dicta alimentoſa & nutritiva quam optime nos perducunt ad cognoſcendum ingentem illum virium lapſum roborisque imminutionem, quam morborum plurimi, vel præſentes corpori noſtro & inprimis ventriculo inducunt, vel jam abacti congruisque præſidiis eliminati poſt ſe relinquunt. Sic enim frequentiſſime videmus, ſi parentes vel amici ægrotantibus illis, quos ſingulari amore proſequntur, in ipſo acutarum vigore, ad reſuſcitandas, ut autumant, ſumme depreſſas dejectasque vires, nutrientia valde & alimentoſa virtute inſtructa juſcula renuentibus quoque obtrudunt; vel ſi a morbo

quodam graviori convaluerunt, illorumque appetitus, ut plerumque fit, fortior majorque eſſe aſſolet, perverſo huic, minimeque a rationali quodam principio in corporis commodum excitato ciborum deſiderio indulgent, & liberaliori manu varia alimenta copioſe porrigunt, quod nihil aliud hoc ipſo efficiant, quam quod viribus ſuis ſpoliatum ventriculum cruditatibus obruant, præſentemque morbum hoc ipſo graviorem reddant atque periculoſiorem, vel delaſſatum corpus denuo in eundem affectum, quem modo ſuperaverat, imo in deteriorem adhuc conjiciant. Neque minus inſigne nutrientia hæc præſidia de corporum impuritate præbent documentum. Multi enim licet optimo utantur cibo atque potu, nihilominus elanguido atque emaciato incedunt corpore, triſtique exemplo comprobant HIPPOCRATIS *Sect. 2. Aphor. 10.* contentum effatum: *Corpora impura, quo plus nutriveris, eo magis læſeris.*

§. XXIX.

Roborantium ex numero diſquiſitioni noſtræ adhuc ſubjicienda illa, quæ adſtringentis ſunt naturæ, fibrasque languidas nimium atque flaccidas arctius adducendo atque ſtringendo, partibus corporis noſtri deperditum reſtituunt tonum. Multa, tria illa ſic dicta Medicorum regna nobis ſuppeditant, quæ vel majori vel minori gradu pro principiorum ſuorum differentia talem edunt effectum. Quo vero brevitati ſtudeam, unicum tantum ex vegetabilium regno deſumtum præſenti applicabo ſcopo. Eſt illud famoſiſſimus, ex Peruviana regione ad nos delatus Chinæ cortex. Quantum enim febrifugi hujus ſingularis plane effectus ad detegendam febrium intermittentium genuinam indolem, corporumque iisdem vexatorum differentiam, conferat, præſtantiſſimorum Medicorum loquuntur ſcripta. Placet hanc in rem illa adducere verba,

verba, quibus Celeberrimus RAMAZINI *Orat. VIII. p. m. 107.* uſus eſt: *Non abſimili ratione*, inquit ibi, *Peruvianus cortex, celebre illud febrifugum, cujus noſtra hac ætate tam frequens, niſi forſan nimius & impudens eſt uſus, nondum meditullius Febris naturam nos attigiſſe palam fecit, cum ſat virium habuerit, ut omnium antiquorum de natura Febris ſyſtemata e ſuo gradu dejiceret; & recentiorum quoque ideas omnes, quæ de hoc affectu hactenus prodiere, non parum dubias reddiderit.* Verum enim vero, non ad refutanda tantum, quæ minus recte de Febrium indole concepta fuerant commenta, febrifuga hujus corticis virtute uſus eſt, ſed ulterius quoque ex remedii hujus differenti effectu febricitantium naturam internarumque partium conſtitutionem explorare ſtuduit. Eximium nobis hac de re reliquit documentum *in Deſcriptione Conſtitutionis Epidemic. anni 1690. p. m. 149.* Ibi enim inter alia quæ noxia vel proficua in affectibus tunc temporis graſſantibus deprehenderat, Corticis Peruviani quoque mentionem injicit, & nonſolum candide fatetur, non admodum, ſalubrem ejus in conſtitutione hac fuiſſe uſum; ſed ſemet ipſum quoque infauſto cum ſucceſſu nobili cuidam virgini, quæ per 40. dies cum Tertiana duplici conflictata fuerat ChinChinam præſcripſiſſe. Illam enim, poſtquam ex vino infuſam reſpuiſſet, ad tres dies ſtupidam & comatoſam evaſiſſe, cum pulſu adeo exili, ut vix percipi potuiſſet; donec tandem ſoliti paroxyſmi redeuntes ſtuporem diſcuſſerint. Ubi in mox adjecta epicriſi ex inſalubri hujus remedii uſu concludit, Maſſam ſanguineam hujus virginis multis cruditatibus fuiſſe refertam, craſſioremque habuiſſe conſiſtentiam, ideoque ad promptum motum circuitumque minus fuiſſe aptam; ſublato itaque fortiori, quem a febre acceperat, impulſu, quan-

dam veluti in vaſis ſtagnationem functionumque torporem inde obortum, quæ vero iterum reſtituto ſanguini velociori motu, redeunte febrili æſtu omnia feliciter diſparuerint.

§. XXX.

In genere vero illud probe obſervandum, non omnibus indicationibus nominatum corticem ſatisfacere: hinc aliis præſidiis ante ejus uſum omnia ſunt removenda obſtacula, liberandæ prius primæ viæ ab inhærentibus viſcidis acidis bilioſisque cruditatibus, maſſa quoque humorum a ſordibus vindicanda, ſanguinique liberior per viſcera inprimis in abdomine contenta reſtituendus circulus, ſpasmorum [quæ juncta eſt vehementia compeſcenda atque mitiganda; & tunc demum, ſi febriles motus ex asſvetudine relictaque debilitate adhuc infeſtant, febrifugo modo laudato & debita doſi congruoque tempore exhibito ſiſtendæ atque profligandæ. Certiſſimum itaque ex felici hujus remedii effectu, dum nempe febris poſt ejus moderatum uſum plenarie ſilet, nullæque recidivæ, nec alia ſubſequntur mala, deſumi poterit indicium, corpus nunc a colluvie ſordium ſufficienter eſſe depuratum, viſcera abdominis ab obſtructione liberata, glandulas reſeratas & liberum ſanguini per omnes partes reſtitutum progreſſum. Si vero, aſſumta jam aliqua hujus corticis portione, nihilominus inſiſtit febrilis ſpasmus, vel alia ſequuntur incommoda, nequaquam ulterius hujus remedii uſus eſt continuandus; ſed potius exinde prudenter colligendum, materiali febrium cauſæ nondum ex aſſe fuiſſe proſpectum, viſcera nondum plenarie reſerata, ſanguinisque & humorum motum nondum in juſtum ordinem & ad ſufficientem libertatem eſſe productum. Confirmant hæc quæ modo attuli, *Illuſtris Domini* PRÆSIDIS *in Medic, Syſtemat. Tom. IV. Sect.*

IV. Sect. I. cap. 2. De Febr. Quartan. conſignata graviſſima verba: *Si his* (congruis nempe paulo ante deſcriptis præſidiis) *febris non diſceſſit, indicium fuit, infarctus viſcerum, aut obſtructionis glandularum in abdomine.*

§. XXXI.

Subjungam hiſce defectum virium reſarcientibus, motusque excitantibus medicamentis, aliud, & diverſæ quidem plane indolis remediorum genus, illa nempe pharmaca, quæ fluidorum ſolidorumque motum illiusque ferociam componunt atque ſiſtunt, dolores & ſpasmos ſopiunt, & vigiliis morborumque atrocia fatigatis & delaſſatis corporibus placidum conciliant ſomnum. Præſtat hæc omnia quam maxime Opium vario modo præparatum, correctum, variisque compoſitionibus immixtum, cujus virtus ab antiquiſſimis jam jam temporibus nota fuit atque explorata. Rarior quidem noſtro ævo, quo multo ſecuriora & tutiora innotuerunt anodyna, uſus opiatorum ſolet eſſe; aſt, cum nunquam deſint, qui in clariſſima & ſerena luce tamen cæcutire non erubeſcant, ſic quoque imprudentum audacia nondum deſinit, valentioribus pharmacis ægrotantes vita & ſanitate ſpoliare, quibus mitioribus atque lenioribus utrumque potuiſſet perfacile conſervari. Plures certe infauſti opiatorum effectus in recentiorum quoque ſcriptis reperiuntur, ex quorum numero præſenti meo ſcopo illum tantum breviter accommodare lubet, quem *Illuſtr.* Dn. PRÆSES aliquoties ſe obſervaſſe *in Med. Syſtem. Cap. VII. pag. 227. in Scholio* §. *12.* teſtatur: inquit nempe ibi: *Non ſemel ſed aliqvoties, quod ſancta fide teſtari poſſum, ab immoderato adſtringentium & opiatorum uſu diarrhœæ vel dyſenteriæ fluxu coërcendo, vel cohibendo intermittentium impetu, moleſtiſſimum hypochondria-*

 cum,

cum, quod in feminis hyſtericum dicitur malum, & quod per omnem fere reliquam ætatem homines miſere exercuit, enatum animadverti. Certe, niſi me omnia fallunt, ſiniſter hicce opiatorum effectus, qui tam ſubito hypochondriacum hyſtericumque malum, in corporibus, quæ antea ab utroque plane immunia vixerant, producere poteſt, de genuina hujus mali indole, veraque illius ſede optime inſtruere convincereque poterit. Si enim, in quo omnes unanimiter conſentiunt, opiatorum nociva & deleteria vis exinde potiſſimum dependet, quod principio ſuo halituoſo vaporoſo-ſulphureo tonum partium nervoſarum & exquiſitioris ſenſationis deſtruant, robur atque vires motrices labefactent atque imminuant: certe nec aliunde infauſta hæc Hypochondriaci mali ab improvido opiatorum uſu facta excluſio deducenda erit, quam quod ventriculi & inteſtinorum tunicas, quibus maxime opiata & ſedativa vim inferunt, a robore ſuo atque tono, per ſpasmos præcedentes jam ſatis imminuto atque deſtructo, penitus tandem dejecerint. Ex quibus luculenter eluceſcit, primariam hujus moleſtiſſimi mali cauſam veramque illius ſedem non alibi eſſe quærendam, quam in ingenti inteſtinorum & ventriculi atonia, ex qua poſtmodum tanquam ex genuino ſuo fonte reliqua omnia, quibus hypochondriaci vexantur, propullulant ſymptomata.

§. XXXII.

Ultimo tandem & colophonis loco unicum ad hæc ex Anodynorum & Sedantium effectu, de ſingulari Iſchuriæ ſpecie deſumtum *Illuſtr.* Dn. PRÆSIDIS adjiciam judicium. Communicaverat primo inter alios difficiliores & rariores hunc quoque ſubintricatum caſum in collegio caſuali clinico, cumque poſtmodum integram complicati hujus affectus hiſtori-

ſtoriam in *Medic. Conſult. Part. VIII. Dec. V. Caſ. III. pag. 334.* in publicum uſum omnium expoſuerit perluſtrationi, non neceſſarium duco integram denuo repetere; hinc ea tantum huc transferam, quæ proprie ad inſtitutum pertinent: Femina nempe calculoſa, variisque ſpasmorum inſultibus ob nervoſarum partium inſignem debilitatem diu laceſſita, inopinato dolore dextri lateris corripitur, cumque a calculo illum provenire crederet, medicamentum anodyno-antiſpasmodicum aſſumſit; quo quidem dolor diſcuſſus, ſed in ejus locum ſucceſſit iſchuria, ſeu plenaria urinæ ſuppreſſio; quæ quidem hac vice poſt tincturæ tartari & pilularum laxantium uſum internum ceſſavit; aſt præterlapſo ſub variis ſpasmodicis afflictionibus aliquot ſeptimanarum ſpatio, rediit dolor iſte gravativus lateris, illumque denuo ſequuta ſed multo pertinacior iſchuria. Fruſtra ad ea, quæ ſub priori inſultu profecerant, recurrebat ægra, præſidia: & licet multa poſtmodum applicarentur antiſpasmodica & anodyna, ut Clyſteres emollientes antiſpasmodici, balnea, pulveres & potiones antiſpasmodicæ & anodynæ, minime tamen his ipſis per novem jam dies occluſæ urinales viæ potuerunt aperiri atque reſerari, unicum ſolamen percipiente ægra ex Clyſterum & Pilularum laxantium uſu, quarum quippe ope ingens ſemper ſeroſi humoris quantitas per alvum, & aliquot urinæ guttæ per ordinariam viam fuerunt eductæ. Ex tam fruſtraneo itaque tot remediorum anodynorum & antiſpasmodicorum uſu *Illuſtr.* Dn. PRÆSES genuinam veramque hujus affectus cauſam felici cum eventu eruit, atque in ſuppeditato conſilio reſcripſit: iſchuriam hanc non a ſpasmodica viarum urinalium conſtrictione, ſed a contrariæ plane indolis provenire cauſa, nimia nempe tubulorum renalium & ure-

terum

terum flacciditate & atonia, motusque, qui alias in his quoque partibus viget & contenta in ipſis liquida ſtrenue propellit, inertia atque defectu. Svaſor itaque fuit, ut ab ulteriori anodynorum antiſpasmodicorum & emollientium uſu penitus abſtineant, & ea potius adhibeant, quæ confortante & roborante virtute debilitatis hiſce partibus deperditum reſtituant tonum, imo, quæ leniori ſtimulo elanguidum reſuſcitent amiſſumque revocent motum. Fecit hæc omnia ex præſcripto patiens, & haud ita multo poſt *Illuſtr.* Dn. PRÆSIDEM de felici exoptatoque ſucceſſu reddidit certiorem.

§. XXXIII.

Habemus certe in enarrata morbi hiſtoria inſigne ſaluberrimi ex remediorum effectu deſumti conſilii exemplum, quod ego eo lubentius colophonis loco Diſſertationi huic adjicere volui, cum clariſſimum exhibeat documentum, non otioſa fructusque expertia me in illa pertractaſſe, ſed talia potius, quæ rite obſervata in praxi medica uſus eſſe poſſunt ampliſſimi. Sed telam abrumpere cogor. Divino itaque Numini pro conceſſa hactenus in ſtudiis meis gratia pectore devoto gratias perſolvens, cum voto plurimum impoſterum inſerviendi Deo & proximo finio.

TANTVM.